

חיים חשובים

נשים חסרות מעמד אזרחי בחיפה והצפון

דו"ח מחקר – תקציר

רות פרסר

אשה לאשה - מרכז פמיניסטי חיפה

חיים חשופים

נשים חסרות מעמד אזרחי בחיפה והצפון

רות פרסר

אשה לאשה - מרכז כמיניסטי חיפה

פרויקט "נשים ללא מעמד אזרחי בישראל"

פרויקט 'נשים ללא מעמד אזרחי בישראל' מסייע לנשים ללא מעמד או בעלות מעמד זמני, וכן פועל לשנות את החקיקה הקיימת ולקדם מדיניות התומכת בזכויותיהן, ברווחתן וביטחונן. הפרויקט פועל בתחומים הבאים: קידום נגישות לשירותים רפואיים, שירותי רווחה ושירותים שונים היכולים לספק הגנה; קידום זכויות עבודה; הגנה על נשים התלויות בבני זוגן ומצויות בסיכון מוגבר לאלימות אינטימית, פיזית, רגשית וכלכלית; צמצום הבידוד החברתי שבו נשים חסרות מעמד נמצאות; קיום קורסי עברית; קיום הכשרות מעשיות וסדנאות בנושאי תעסוקה, זכויות סוציאליות וזכויות משפטיות. במסגרת הפרויקט הוקמה תשתית בין-ארגונית לקידום מדיניות בנושא חסרות מעמד, המערבת ארגוני חברה אזרחית בצפון הארץ וכן נציגי רווחה ובריאות.

אשה לאשה - מרכז פמיניסטי חיפה

אשה לאשה – מרכז פמיניסטי חיפה, נוסד בשנת 1983 והוא ארגון השטח הפמיניסטי הוותיק ביותר בישראל. מטרת אשה לאשה היא קידום מעמדן וזכויותיהן של נשים, נערות וילדות, וקידום שלום, ביטחון וצדק כלכלי-חברתי מנקודת מבט פמיניסטית בעזרת חינוך, מחקר, הפצת מידע, שינוי מדיניות ואירועים ציבוריים.

דוא"ל: isha@isha.org.il, isha.wws@gmail.com

טלפון: 04-8650977

כתובת: ארלוזורוב 118 חיפה

אתר אינטרנט: <http://isha2isha.com>

חיים חשופים

נשים חסרות מעמד אזרחי בחיפה והצפון*

דו"ח מחקר – תקציר

רות פרסר

בין נובמבר 2018 ויוני 2019, נערך ב'אשה לאשה – מרכז פמיניסטי חיפה' מחקר על נשים חסרות מעמד אזרחי בחיפה וצפון ישראל כחלק מפרויקט בנושא זה. המחקר נועד ללמוד את המשמעויות של היעדר מעמד עבור נשים משלוש קבוצות שאנו פוגשות במסגרת פעילות הפרויקט והארגון: פלסטיניות תושבות הגדה המערבית ועזה הנשואות לפלסטינים בעלי תושבות קבע או אזרחות ישראלית, או השוהות בישראל כתוצאה מרדיפה או הגעה עם בני משפחה שקיבלו היתר כניסה או שהייה; מבקשות מקלט מאפריקה (ברובן המכריע מאריתריאה); ונשים ממזרח אירופה שנסחרו בתעשיית המין, או הנשואות לאזרחי ישראל, או שאיבדו את מעמדן כאשר נפרדו מבן זוג אזרחי ישראל לפני סיומו של ההליך המדורג לקבלת אזרחות, בחלק מהמקרים עקב אלימות אינטימית ואיום על חייהן וחיי ילדיהן.

בדו"ח זה, המינוח 'נשים חסרות מעמד' מתייחס לקבוצה מגוונת של נשים שברשותן היתרי כניסה או שהייה זמניים; או נשים שנכנסו או שוהות ללא היתר מבין שלוש הקבוצות הנדונות. לכל קבוצה מאפייני הגעה שונים, כל 'סיפור' של חסרת מעמד מסווג באופן שונה, ולכל קבוצה נהלים שונים המסדירים את שהייתה. במילים אחרות, חיי היומיום של נשים חסרות מעמד מושפעים משייכותן האתנית-לאומית, מאופן כניסתן לישראל, ממעמדן הנוכחי ומהסיבה לבקשת המעמד.

נשים חסרות מעמד מתקיימות בשולי החברה הישראלית ואינן נהנות מהישגי הפמיניזם בישראל (קריצמן-אמיר ואחרות, 2013). מדיניות המקלט, חוק האזרחות הוראת השעה (2003) וחוק הכניסה לישראל, כל אלה חושפים נשים חסרות מעמד לסיכונים ניכרים בכל הקשור לזכויותיהן בתא המשפחתי, במקום העבודה, וביחסיהן עם גברים. הן נתקלות בתופעות של הדרה, קיפוח ופגיעה אשר אילו התרחשו בהקשר של נשים ישראליות היו נתפסות כפתולוגיות וכאתגר לטיפול פמיניסטי. הן אינן נהנות מההגנות של משפט העבודה על נשים, מהעדפה מתקנת או מרגישות מיוחדת למצבן כחסרות מעמד קבע, ואלמות אינטימית ומינית כלפיהן אינה זוכה במענה הולם ומלא מצד רשויות האכיפה, שאינן נגישות להן (שם, עמ' 334). לגבי חלק ניכר מהנשים חסרות המעמד השכלה אינה נגישה, והן עוסקות הן בעבודות משק בית וטיפול בילדיהן והן בסיוע בפרנסה. רבות מהן מוצאות את עצמן עוסקות בעבודות "צווארון ורוד" הקשורות לטיפול בקשישים ובילדים, בעבודות ניקיון, ובמתן שירותי מין בתשלום, במיוחד כשמדובר בקורבנות סחר שהימצאותן בישראל קשורה באובדן חירות, שליטה ואוטונומיה על גופן. במקרים רבים הן מועסקות בתנאים ירודים, ולא מקבלות את מלוא הזכויות הניתנות בחוקי העבודה בישראל (שם, עמ' 338).

המחקר

המחקר שערכנו מבוסס על מגוון מקורות: ראיונות עם עשר נשים חסרות מעמד שנערכו בשפות ערבית, רוסית, טיגריניה, אנגלית ועברית (על פי העדפתן); ראיונות ושיחות עם שלוש עובדות רווחה ובריאות בחיפה ובאזור הצפון; ראיונות ושיחות עם שלושה נציגי ארגוני סיוע ושינוי חברתי העוסקים בחסרי מעמד בחיפה והצפון; תיעוד אירועים שונים סביב נושא חסרי מעמד בחיפה; תיעוד פגישות פורום חסרות מעמד הכולל נציגות ממסד ונציגות ארגוני סיוע ושינוי חברתי, שהתקיימו בין נובמבר 2018 ויוני 2019; מידע שארגוני סיוע פרסמו במהלך השנים; חומר משפטי דוגמת עתירות ודיונים משפטיים; ויומני שדה של החוקרת (רות פרסר) ושל רכזת הפרויקט (איילה אולייר). הדו"ח מספק מיפוי ראשוני, ולכן אינו מתיימר למצות את הנושא, אלא להציע פרספקטיבה פמיניסטית לשאלת המעמד ולמפות דרכי התמודדות – הן של קהילת הנשים חסרות המעמד והן של ארגוני החברה האזרחית ועובדות ממסד – עם מציאות זו.

רוב הדו"חות והמחקרים הדנים בחסרי וחסרות מעמד בישראל מתמקדים בקבוצה הומוגנית מבחינה אתנית, לאומית או נרטיבית, כמו לדוגמה: מבקשי/ות מקלט, מהגרי/ות עבודה, א/נשים שנסחרו, פלסטינים/ות תושבי/ות השטחים הכבושים. במקרים אחרים, הם מתמקדים בהיבט אחד של התופעה, למשל, חסרות מעמד שורדות אלימות שפונות למקלטים. בדו"ח זה אנו נדרשות לציר המגדרי ובוחנות נשים משלוש הקבוצות, שסיפורי הגעתן, חוויותיהן מול הממסד, התקנות והחוקים המסווגים אותן ומסדירים את שהייתן, וההקשר הקהילתי שבו הן חיות – שונים זה מזה. במהלך איסוף הנתונים והכתיבה התברר לנו עד כמה קטגוריית המעמד הפכה

בעצמה לחמקמקה; הן בעקבות תקנות ונהלים הנמצאים בהשתנות מתמדת, הן בעקבות היעדר הסדרה של נושאים שונים, היעדר מידע או מידע סותר, והן בעקבות מאמצי ארגוני זכויות בחזית המשפטית (לרוב בבג"ץ). לאור זאת, הדו"ח מציע תשובה לשאלות: מהו מעמד? מתי ואיך הן מאבדות אותו? מתי ובאילו תנאים הן משיגות אותו? ומהו הדבר שאותו הן נאבקות להשיג? האם מעמד הוא קטגוריה אחידה ואוניברסלית או שמא מדובר בעמדה שנמצאת בהשתנות? ולבסוף, מהן התשתיות והטקטיקות שעומדות לרשות נשים ולרשות הקהילה שבתוכה הן חיות, כדי להתמודד עם האלימות הביורוקרטית והנטישה הממסדית?¹

הדו"ח מורכב משלושה חלקים. החלק הראשון סוקר בקצרה מספר מושגי יסוד ואת מאפייני הגעתם ושהייתם של א/נשים מקבוצות אלו, וכן מצביע על ההיבט המגדרי והצורך בניחוח פמיניסטי. החלק השני עוסק בשאלה: מהו מעמד? לכאורה שאלה משפטית פשוטה, אולם בפועל, כפי שנראה, מורכבת להפליא. זאת, לא רק מפני שמדובר בנשים שברשותן היתרי שהייה מסוגים שונים – בהתאם לקבוצה שאליה הן משתייכות מבחינה אתנית ולאומית, ובהתאם ל'סיפור' שהן מגלמות – אלא גם מפני שמעמד או שלילתו אינם מצב סטטי, מוחלט, אלא אירוע שמתרחש באופן יומיומי ובמקרים רבים

¹ נטישה ממסדית הוא מושג הנוגע הן לאזרחים בעלי מעמד פורמלי והן לחסרי מעמד. המושג מתאר מדיניות המתבססת על סיווג אוכלוסיות בהתאם לערך היצרני שלהן בכלכלת שוק, כאשר אוכלוסיות מסוימות נתפסות כמיותרות היות שאינן תורמות לפרייוו, לדוגמה: אנשים מתחת לקו העוני, שוכני מסודות גריאטריים, או אנשים עם מוגבלויות. מדיניות נטישה מבוססת לא רק על התנערות ממסדית מאוכלוסיות אלה, אלא גם על יסודות והתערבות מערכתית שבעצמה מייצרת סבל נוסף. נטישה ממסדית מתבססת על הנחה אתית כי אוכלוסיות מסוימות אינן ראויות לחמלה ולטיפול ואינן באחריות המדינה, המטפחת אוכלוסיות בעלות ערך יצרני גבוה ונוטשת אחרות (Biehl, 2005; Giroux, 2006).

מתחיל כבר ב'מולדת', טרם כניסתן לישראל. היות שהעמימות לגבי מעמד עלתה הן בסיפורי הנשים והן בדיונים השונים של ארגוני סיוע ונשות מקצוע, פרק זה משקף את האלימות הביורוקרטית והנטישה הממסדית המונעים מחסרות מעמד קיום בכבוד ובביטחון, והמעסיקים מספר רב של ארגוני חברה אזרחית במאמצים לשנות מדיניות, או לאכוף נהלים קיימים שאינם מיושמים. החלק **השלישי**, החותם את הדו"ח, בוחן את שיח החירום שבאמצעותו מדינת ישראל מצדיקה את הענקתם של שירותי יסוד חיוניים לנשים חסרות מעמד. בחלק זה ביקשנו לעמוד על המשמעות של מערכת מיון של בני אדם ככלי הביורוקרטי שבאמצעותו מדינת ישראל מנהלת זרים; למפות את הרגעים שבהם נשים חסרות מעמד זוכות לנראות, להכרה ולשירותים, וכן את הנורמות הממסדיות שנשות מקצוע וארגוני חברה אזרחית ממנפים כדי להכליל נשים חסרות מעמד בתוך מסגרות (מוגבלות) של שייכות והגנה. חלק זה עשוי לסייע בניסוח אסטרטגיות פעולה.

מעמד בישראל

ההיגיון המארגן של מעמד אזרחי במדינת ישראל הוא היגיון אתני. השלטון מכונן על ידי, ולמען, קבוצה אתנית דומיננטית אחת המתגוררת בשטחי המדינה, אך גם מחוץ להם (יפתחאל, 2000). במילים אחרות, מדינת ישראל אינה מושתתת על 'דמוס', כלומר גוף הכולל את כלל האזרחים בתוך טריטוריה נתונה, ורק אותם, אלא על 'אתנוס' – גוף הכולל את כל אלו שהם בעלי מוצא משותף, קרי, יהודים (שם). כדי לשמר את אופייה היהודי של המדינה, המשטר האתנוקרטי נוקט אמצעים שונים, כמו לדוגמה ריבוד זכויות: רק ליהודים במדינה היהודית ניתנו מלוא הזכויות, בעוד שהאוכלוסייה הערבית הודרה ממצב של אזרחות מלאה (שם). מעמד משמש כמערכת מיון,

שבאמצעותה מסווגים בני אדם למדינות ריבוניות שעמן הם נמצאים בקשר חוקי מחייב, ובאמצעותה מוגדרת המחויבות של המדינה ומוסדותיה הן **כלפי אזרחים והן כלפי זרים**, ומוסתת כניסה, שהייה והשתתפות פוליטית (Bauböck, 2006, pp. 16-17). אופייה האתנוקרטי של מדינת ישראל מכתיב את מערכת היחסים בין יהודים ללא-יהודים, בין אלה ששייכותם למדינה אינה מוטלת בספק לבין זרים (יפתחאל, 2000).

שלושה חוקים המסדירים את הכניסה, השהייה וההתאזרחות בישראל משקפים את אופייה האתנוקרטי של המדינה: **חוק השבות תש"ו-1950**, המאפשר לכל יהודי בעולם להגר לישראל ולקבל אזרחות ישראלית באופן אוטומטי;² **חוק הכניסה לישראל התשי"ב-1952**, שקובע את הנהלים והתנאים לקבלת אשרות כניסה ושהייה בישראל למי שאינו אזרח ישראלי ואינו עונה על הקריטריונים של חוק השבות; וכן **חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת השעה)**, תשס"ג-2003, שנועד להגביל את הנישואים בין ערביי ישראל לתושבי השטחים הכבושים (הגדה המערבית ועזה) מתוך חשש שנישואים אלו, המעניקים אזרחות לפלסטינים הנישאים לאזרחי ישראל, ייצרו בעיה דמוגרפית של מעבר פלסטינים לתוך תחומי הקו הירוק. זהו למעשה חוק המונע איחוד משפחות פלסטיניות (דריישפיץ, 2010).

2 אלא אם מבקש האזרחות מכוח חוק השבות פועל נגד העם היהודי, עלול לסכן את בריאות הציבור או את ביטחון המדינה, או בעל עבר פלילי ועלול לסכן את שלום הציבור (דריישפיץ, 2010).

מה מצאנו

שלוש טענות מרכזיות עולות ממצאי המחקר על נשים חסרות מעמד בחיפה והצפון, שהתנהל בשנה האחרונה ב'אשה לאשה'. **הטענה הראשונה** היא כי "מעמד" היא קטגוריה נזילה, המתייחסת לגופים שעברו דמוניזציה בשיח הציבורי, והמצדיקה התנערות ממסדית מאחריות. למיקום זה קראנו "חיים חשופים" בהשראת המושג שטבע הפילוסוף ג'ורג'ו אגמבן (2003), לתאר חיים שהופקרו באופן חוקי. מדובר בהוצאה מן הכלל, המאפשרת **להפקיע את חייהם של בני אדם מתחום הפיקוח של החוק ומהגנתו**. חיים חשופים הם הרגעים שבהם הנורמה החוקית אינה חלה על גופים מסוימים, ולהלן מספר דוגמאות לכך מהראיונות שערכנו: תשלום שכר נמוך משכר המינימום; היעדר ביטחון תזונתי; פגיעה בזכויות הילד להגנה וטיפול; פגיעה בזכות לחינוך; דו"ח תאונה שלא נרשם על ידי השוטרים הנוכחים באירוע; ועדה להפסקת היריון שמתנהלת בלי שהפונה מבינה את השפה; פרוצדורות רפואיות ללא הסכמה מדעת; הזנחה במהלך אשפוז; ושלילת זכויות במעצר. במצב זה של **השהיית הנורמה החוקית**, מערכת היחסים בין המדינה לבין חסרות המעמד היא של **נטישה בחסות החוק**, תוך כדי ניצול הפוטנציאל היצרני שלהן, בעיקר בתעשיית המין ובעבודות הקשורות לטיפול ולניקיון (קריצמן-אמיר ואחרות, 2013; Parvulescu, 2014).

מאפיין נוסף של חיים חשופים הוא הימנעותן של נשים חסרות מעמד מפנייה לרשויות, מתביעה לקבלת שירות או ליישום נוהל, ואף מתלונה או מהצבת גבולות באינטראקציות יומיומיות. ההימנעות היא תוצר של פחד משתק מפני הסבת תשומת ליבן של הרשויות, שעלולה לגרור ענישה במקום רווחה וצדק. במילים אחרות, אחת המשמעויות המרכזיות של היעדר מעמד ושל 'חיים חשופים' היא ויתור על סוכנות חברתית, על יכולת

פעולה או יוזמה. היעדר נגישות למידע ותחושת האין-אונים מחריפים כשמדובר באימהות לילדים. כפי שציינו מספר מרואיינות, הדבר פוגע ביכולתן למלא את תפקידן כהורות. הן מתארות את האפקט המשתק שיש לאיומים אשר מוטחים בהן באינטראקציות יומיומיות, ברוב המקרים איום בפנייה לשירותי הרווחה או למשטרה. האיום המתמיד מצמצם את יכולתן להציב גבולות או לתבוע זכויות.

להלן דוגמאות להפנמת האיום ולהימנעות מפעולה: כאשר נשים חסרות מעמד מוותרות על מזונות מאבי ילדיהן כדי לא להעלות את חמתן, מחשש שישבש את מאמצייהן לזכות במעמד; כאשר הן מבטלות תלונות על הטרדה מינית בעבודה בלחץ מעסיקיהן, כדי לא לאבד את מטה לחמן; כאשר הן מגישות תלונה על אב שפוגע מינית בילדיהן ונענות בדרישה לעבור הערכה פסיכיאטרית ובאיום באיבוד משמורת. כלומר, מעמד או היעדרו אינם רק עובדה פורמלית או ביוגרפית, ואינם נקבעים על פי נהלים וחוקים בלבד – מעמד הוא תוצר של מערכת יחסים חברתית, ומבוסס על פרקטיקות חוזרות ונשנות שבאות לידי ביטוי במערכים ביורוקרטיים ושומרי סף. כל אלה מגויסים לצורך 'מיעמוד' נשים – הפיכתן באופן פעיל ויומיומי לחסרות מעמד. במילים אחרות, מעמד אינו רק קטגוריה חברתית, חוקית ותרבותית, כי אם תהליך סיווג מתמשך, המבדיל גופים לאלו הראויים להיתפס כאנושיים לעומת אלו הנתפסים כחסרי צלם אנושי; תהליך אשר חושף אדם ל**אלימות שאינה נתפסת ככשע** (Weheliye, 2014; Ziarek, 2008).

עניין זה מוביל ל**טענה השנייה** שעולה מהמחקר, שהחיים בצילה של אלימות פוטנציאלית – האיום המתמיד בהתפרצותה – הוא לכשעצמו מהווה צורה של אלימות. אלימות מבנית היא תוצר של מנגנוניה הביורוקרטיים של

המדינה והיא מבוססת על מערך כפייה נרחב של מוסדות, כפייה הנתפסת כדרך פעולה סטנדרטית ומקובלת (הרצוג, 2004). לכן, אלימות ממסדית אינה מובנת כאלימות אלא כמעשה שלטוני לגיטימי, בייחוד כאשר היא מתנהלת תוך שימוש בסמכות חוקית, בהליכים ביורוקרטיים מוסדרים היטב ותוך שיתוף פעולה בין-ארגוני של סוכנויות שונות (רווחה, חינוך, משטרה ובתי משפט). כך, אנשים חלשים מבחינה חברתית-כלכלית, שבידיהם משאבים דלים ומעמד חברתי פגיע, חשופים יותר להשלכותיה של האלימות הביורוקרטית (הרצוג, 2004). במילים אחרות, **אלימות מבנית גורמת לנזק פסיכולוגי או פיזי באוכלוסיות מסוימות, ומגבילה את חירותן**. עצם קיומו של פוטנציאל לאלימות, והפחד שאלימות כזו תופעל הם בבחינת אלימות (Graeber, 2012, pp. 113, 115). כך, בסתירה מוחלטת מתקיימות נשים חסרות מעמד בשני ממדים: מחד גיסא, אוכלוסייה שמאופיינת בנטישה ממסדית והפקרה, "רוחות רפאים" או כפי שהתנסח אחד מעובדי ארגוני הסיוע: "חיים מתחת לרדאר", מאידך גיסא אוכלוסייה שהנראות שלה ואופני הסיווג שלה מסמנים אותה בבולטות יתרה, המחייבת, כפי שציין דיויד גרייבר (ibid), היכרות עם, ופרשנות של נקודת המבט ההגמונית, **ועבודת פענוח בלתי פוסקת ככלי לניבוי ולשרידה**.

אלא שבמקביל להיגיון ההגמוני, התפתח היגיון הנתון לפרשנות של סוכנים חברתיים – וזו **הטענה השלישית** של מחקר זה. שני סיווגים פורמליים המוכרים על ידי המדינה עומדים לרשות נתני שירותים, כדי לנצל את התשתית הקיימת ולאפשר שירותים ורווחה (אם כי מוגבלים מאוד) לחסרי מעמד. התשתית הזו מבוססת על מה שעובדות בריאות ורווחה קראו לו "מצב חירום" וכוללת מצבים של ילדים בסיכון ושל אלימות אינטימית. באמצעות פרשנות יצירתית של נהלים העוסקים במצבי חירום וסיכון,

מתכתחות תשתיות אלטרנטיביות - אנושיות המבוססות על שיתופי פעולה בין נשים חסרות מעמד לנותני שירותים, נציגי ממסד והחברה האזרחית (Simone, 2004). מדובר בתשתיות שצומחות היכן שמדיניות פורמאלית נכשלת, כמענה לצרכים דחופים ומציאות קשה. בתוך היגיון החירום נוצרים אפוא התנאים לתגובה ופעולה, לסיפור אחר ולפרשנות חדשה של קטגוריות כגון 'מסתננים', 'חירום', 'העצמה', 'רווחה'. מה שנחשף במאמץ המשותף הזה אינו רק האלימות המבנית והנטישה הממסדית – נחשף גם הפוטנציאל לאופק שונה, להתנהלות אפשרית אחרת, למציאות אלטרנטיבית שמגיחה ומצביעה על אפשרות לתשתיות, לשירותים ולתנאי חיים שאינם כרוכים במוות חברתי (Gordon, 2011, p. 6).

מקורות

אגמבן, ג'ורג'יו (2003). הומו סאקר: הכוח הריבוני והחיים החשופים (תרגום: נמרוד אביעד ומוניקה פולק). בתוך: שי לביא (עורך), *טכנולוגיות של צדק: משפט, מדע וחברה* (עמ' 395–434). תל אביב: רמות, אוניברסיטת תל אביב.

דריישיפיץ, שוריק (2010). מיהו אזרח בישראל. *פרלמנט*, 67.

<https://www.idi.org.il/parliaments/11099/11103>

הרצוג, אסתר (2004). אלימות ביורוקרטית וטובת הקטין. בתוך:

לוי עדן, אראלה שדמי וישראל קים (עורכים), *רודפי צדק, מחקרים*

בפשיעה ובאכיפת חוק בישראל. תל אביב: הוצאת צ'ריקובר. <https://>

myfamilythoughts.wordpress.com/2009/07/11/alimutbiyorokratit/#_edn1

יפתחאל, אורן (2000). 'אתנוקרטיה', גיאוגרפיה ודמוקרטיה: הערות על

הפוליטיקה של ייחוד הארץ. *אלפיים*, 19, 78–105.

קריצמן-אמיר, טלי, בן-דור, ענת, וורגפט, נורית (2013). בין ניטרליות

להזנחה: מבקשות מקלט ופליטות בישראל. *משפט וממשל*, טו, 329–371.

Bauböck, Rainer (2006). Citizenship and migration: Concepts and controversies. In: Rainer Bauböck (ed.), *Migration and citizenship: Legal status, rights and political participation* (pp. 15–32). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Biehl, João (2005). *Vita: Life in a zone of social abandonment*. Los Angeles, CA: University of California Press.

Giroux, Henry A. (2006). The politics of disposability. *Dissident Voice*. <http://dissidentvoice.org/Sept06/Giroux01.htm>

Gordon, Avery (2011). Some thoughts on haunting and futurity. *Borderlands*, 10(2), 1–21.

Graeber, David (2012). Dead zones of the imagination: On violence, bureaucracy, and interpretive labor. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 2(2), 105–128.

Parvulescu, Anca (2014). *The traffic in women's work: East European migration and the making of Europe*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Simone, AbdouMaliq (2004). People as infrastructure: Intersecting fragments in Johannesburg. *Public Culture*, 16(3), 407–429

Weheliye, Alexander G. (2014). *Habeas viscus: Racializing assemblages, biopolitics, and black feminist theories of the human*. Durham: Duke University Press.

Ziarek, Ewa Plonowska (2008). Bare life on strike: Notes on the biopolitics of race and gender. *South Atlantic Quarterly*, 107(1), 89–105.

* פרסום זה הוא תקציר של דו"ח מחקר מלא (זמין בעברית). המחקר זכה באישור ועדת אתיקה למחקרים בבני אדם של מרכז המחקר הפמיניסטי ב'אשה' לאשה, אישור מס' 001. תקציר הדו"ח קיים גם בשפות: ערבית, רוסית, טיגריניה, אנגלית ועברית. לעותק דיגיטלי ניתן לפנות לדוא"ל

isha.wws@gmail.com

מחקר זה מתפרסם הודות לתמיכת, Kahn Foundation, Women's World Day of Prayer, British Shalom-Salaam Trust, National Council of Jewish Women, מתן משקיעים בקהילה Mediterranean Women's Fund, Anne Frank Fond, Genesis Prize Foundation.

התכנים הם באחריות הבלעדית של "אשה לאשה" – מרכז פמיניסטי חיפה", ובשום מקרה לא יכולים להתפרש כמשקפים את עמדת הגורמים המממנים.

